

4882

Κ. Βαγμ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ

ΘΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ

ΠΙΣΤΕΩΣ ΕΛΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ

ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ

ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΠΟΛΛΩΝ

ΥΠΟ

Σ. Γ. ΤΑΞΗ.

Ἐκδίδεται δαπάνῃ φιλομούσου καὶ φιλοκάλου ὁμογενοῦς
Κοινότητος πρὸς ὄφελος ἀπόρου σπουδαστοῦ.

(Ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.)

ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ.»

1884.

4882

ΣΥΝΤΟΜΟΣ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ

ΠΙΣΤΕΩΣ ΕΛΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ

ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ.

ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΠΟΛΛΩΝ

ΥΠΟ

Σ. Γ. ΤΑΞΗ.

(Άδεια του Υπουργείου της Παιδείας.)

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ.»

1887.

K. Pappas

ΤΩ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΙ.

Τὴν μικρὰν ταύτην θρησκευτικὴν πραγματείαν περὶ τῶν τριῶν πρώτων καὶ μεγάλων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀρετῶν «τῆς πίστεως τῆς ἐλπίδος καὶ ἀγάπης» ἀναγνοὺς ἄλλοτε ἐν ἐκκλησίᾳ λαοῦ ὁμογενοῦς Κοινότητος πρὸς ψυχικὴν τῶν ἐκκλησιαζομένων ὠφέλειαν, οὐδόλως διανοοῦμένη καὶ νὰ δημοσιεύσω ταύτην διὰ τοῦ τύπου, εἰ μὴ ἔπειθόν με πρὸς τοῦτο οἱ ἐξῆς ἰσχυροὶ λόγοι :

Ἡ πλημύρα τῶν ψυχοφθόρων μυθιστορημάτων ὡς καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων κακοδόξων καὶ ξενοπροεπῶν ἀναγνωσμάτων μονονονοχὶ παρέτρεψε τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ πάσης μελέτης σπουδαίας καὶ ἠθικῆς· ὁ δὲ χειμαρῶδης τῶν ξενοζήλων παραδειγμάτων τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ἀπειλεῖ νὰ κατακλείσῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὸν ἄλλοτε χρηστὸν καὶ θεοφιλή ἡμῶν βίον. Καὶ ἵνα παραλείψω τὰ ἄλλα, ἔπαθε καιρίως ἡ οἰκογενειακὴ ἡμῶν πολιτεία καὶ τάξις, ἰδίως ἐν ταῖς μεγάλας κοινωνίαις, ὅπου ὁ ἀενάως εἰσβάλλον ἐκ δυσμῶν συρμὸς τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως ἐκλόνισε καὶ ἠλλοίωσε βαθμηδὸν ἀπάσας σχεδὸν τὰς θρησκευτικὰς καὶ τὰς κοινωνικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις.

Κατὰ τοῦ θολεροῦ τούτου χειμαρῶδου τοῦ ξένας δοξασίας καὶ ἀλλότρια ἀντιχριστιανικὰ καὶ ἀντεθνικὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα εἰσάγοντος παρ' ἡμῖν, ἀληθές, ὅτι πολλοὶ κειδόμενοι τῶν πατρῶων εὐσεβῶν καὶ χριστιανικωτάτων ἐκείνων ἀρετῶν, πειρῶνται νὰ ἐγείρουν, ὅλαις δυνάμεσι, πρόχωμα καὶ φραγμὸν. Εἰς ἐνίσχυσιν λοιπὸν τοῦ φραγμοῦ τούτου, φρονῶν ὅτι δύναται νὰ συντελέ-

ση καὶ ἡ μικρὰ ἡμῶν αὕτη θρησκευτικὴ πραγματεία¹
συνεπλήρωσα ταύτην διὰ πολλῶν τοῦ κλεινοῦ θεολόγου
καὶ ἱεροκλήρουκος κ. Γρ. Γώγου, ὡς καὶ τοῦ σοφοῦ καὶ εὐ-
σεβοῦς κ. Λέοντος τοῦ Μελά καὶ ἄλλων, καὶ οὕτως ἀπ-
ήρτισα τεῦχος μικρὸν μὲν, πρόχειρον ὅμως εἰς πάντα
βουλούμενον νὰ γνωρίσῃ πρότυπον καλοῦ καὶ εὐσεβοῦς
χριστιανοῦ.

¹ Ἐν Κοιτζαλίῳ (τῆς ἐπαρχίας Νυμφαίου Σμύρνης)
25 Φεβρουαρίου. 1884.

Σ. Γ. ΤΑΞΗΣ Λέσβιος.

Π Ε Ρ Ι

ΠΙΣΤΕΩΣ, ΕΛΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ 1).

«Νοῦν δὲ μένει πίστις ἐλπίς ἀγάπη,
τὰ τρῶα ταῦτα· μείζων δὲ τούτων
ἡ ἀγάπη» (Κοριθ. ΙΓ'. 13.)

Ἡ πίστις εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι ἐν γένει τὸ
φῶς καὶ ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· αὕτη διασώζει
καὶ διατηρεῖ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ λογικοῦ ἀν-
θρώπου, προφυλάττει αὐτὸν ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ πονη-
ρῶν πράξεων, ποιεῖ ἀγαθὸν καὶ ἐνεργητικὸν πρὸς τὸν
πλησίον καὶ πληροῖ τῆς εὐλογίας καὶ τῆς χάριτος τοῦ
Θεοῦ. Ἡ ἄδολος καὶ καθαρὰ πίστις εἰς τὸν ἕνα καὶ
μόνον ἀληθινὸν Θεὸν εἶναι τὸ ἀσφαλὲς πηδάλιον καὶ ἡ
βεβαία ἄγκυρα, δι' ὧν σώζεται τὸ ἀείποτε κλυδωνιζό-
μενον καὶ εὐθραυστον σκάφος τῆς ἐπιγείου ἡμῶν ζωῆς.
Διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως βλέπει ὁ χριστιανὸς
τὸν ὑπέροτερον ἐκεῖνον κόσμον τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργί-
ας, καὶ παραδέχεται ἀδιστακτικῶς τὰς δογματικὰς καὶ ἡ-
θικὰς ἀληθείας, ἃς ἐδίδαξε καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς
τοὺς ἀνθρώπους τὸ κοσμοσωτήριον Εὐαγγέλιον τοῦ ἐν-
ανθρωπίσαντος Θεοῦ. Διὸ, καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος λίαν
εὐλόγως ὀρίζει τὴν πίστιν λέγων: «ἔστι δὲ πίστις ἐλπι-

1) Περικοπή τινος τῆς προούσης πραγματείας εἶχον δημοσι-
ευθῆ σὺν ἄλλοις πρὸ τινων ἐτῶν ἐν Μιτυλήνῃ, δαπάνῃ τῆς ἐκεῖ-
σε φιλανθρώπου Ἑργατ. Ἀδελφότητος.

ζοιμένων ἐπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων»
(Ἐβρ. ΙΑ'. 2.)

• Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Μαθητὰς αὐτοῦ καὶ Ἀποστόλους, θελών νὰ φανερώσῃ τὴν θεϊὰν τῆς πίστεως δύναμιν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σιδήρεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσῃ ὑμῖν.» Οἱ δὲ μακάριοι Ἀπόστολοι ἐννοήσαντες καλῶς τὴν μεγάλην τῆς πίστεως ἀξίαν καὶ ἀναγκαιότητα ἔλεγον πρὸς τὸν παντοδύναμον Κύριον «Κύριε πρόσθεσ ἡμῖν πίστιν.» Διότι, ἀληθῶς, ἡ πίστις εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ καὶ δωρεῖται ἐπ' αὐτοῦ εἰς μόνας τὰς καθαρὰς, τὰς εὐγενεῖς καὶ τὰς ἀγαθὰς καρδίας. Ὡστε ὁ μὴ ἀξιωθεὶς ἔτι νὰ πιστεύσῃ ὀλοσχερῶς εἰς τὰς αἰωνίους ἀληθείας καὶ τὰ θεῖα δόγματα τῆς χριστιανικῆς καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ὀφείλει, ἀνυπερθέτως, νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν διὰ τῆς ἀπλότητος, τῆς ἀγαθοσύνης καὶ τῆς χρηστότητος, καὶ τότε, ἀναμφιβόλως, κατέρχεται καὶ κατοικεῖ εἰς αὐτὴν τὸ ἅγιον τῆς πίστεως αἶσθημα, τὸ τιμαλφέστατον καὶ ἀγιώτατον τοῦτο δῶρον τοῦ παντάνακτος καὶ παντεπόπτου Θεοῦ.

Ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως φωτιζόμενοι καὶ ὀδηγούμενοι οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη τῆς γῆς ἀκμάζουσιν, εὐημεροῦσι, καὶ κραταιοῦνται εἰς τε τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν οἰκογενειακὸν βίον, καὶ πράττουσι τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὡραιότητος, δι' ὧν δοξάζεται μὲν ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ Οὐράνιος, ἐὺλογεῖται δὲ καὶ γεραίρεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἀνθρώπον εὐεργεσία καὶ χάρις. Σοφοὶ δὲ καὶ ἀμαθεῖς, πλούσιοι καὶ πένητες, ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, διὰ μόνης τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐληκτινοῦς καὶ ἐγκαρδίου πίστεως ἐπίσκεινται σωτηρίαν παρηγορίαν καὶ χαρὰν εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, τὴν ἀληθῆ κοιλιάδα τοῦ κλαυθμῶνος. Καὶ καθὼς ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, ὅστις ἔχει πίστιν Θεοῦ, διέσχεται ἐν εἰρήρῃ, ἐν εὐχαριστίᾳ καὶ ἐν

ἐπομονῇ πολλῇ τὰς εὐτυχεῖς καὶ τὰς δυστυχεῖς αὐτοῦ ἡμέρας, οὕτω καὶ ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος καθ' ἅπαντα τὸν ὀδυνηρὸν καὶ πικρὸν βίον τῆς ἀπιστίας αὐτοῦ, ἔστω οὗτος καὶ βασιλεὺς ἰσχυρὸς, ἢ σοφὸς περικλεῆς ἢ πλούσιος ἐνδοξος καὶ μυριοτάλαντος, διὰ τὸ ὅποιον καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει: «θλίψις καὶ στενωχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τῷ κατεργαζομένῳ τὸ κακόν,» ὁδὸς δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν.»

Ἄς λέγωσι καὶ ἄς γράψωσιν ὅσα καὶ ὅπως θέλωσιν οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν 1). Αὐτοὶ μὲν καταργηθέντες ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκπεσόντες τῆς χάριτος πρὸς κέντρα λακτίζουσι καὶ τὸν ἄερα δέρουσιν, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ καρδία αὐτῶν πλήρης ζάλης καὶ ταραχῆς σκοτίζεται καὶ ζωφοῦται ἐπὸ τῶν καπνῶν τῆς ἀντιθέου φιλαυτίας καὶ τῆς μωρᾶς ὑπερηφανίας· καθότι ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ γενόμενοι εἰς τὸν Χριστὸν βλασφημοῦσι καὶ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ πίστιν περιφρονοῦσιν, ὅπως δῆθεν δοξασθῶσιν ἐπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνδρες ἔξοχοι, ἐπιστήμονες καὶ σοφοί, τεκμηρίον ἐπιστήμης σοφίας καὶ ἐξοχότητος τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἀσεβειαν οἱ ἄθλιοι προβαλλόμενοι! 2).

1) Ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ τόση τάχα πληθὺς τῶν ἀπονενοημένων διωκτῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ θρησκείας, εἶχομεν ἰσχυρῶς καὶ τὸν ἐν Γάλλοις μέγαν καὶ πολὺν ἐκεῖνον Ῥενάν, ὃς πολλὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ φλυαρήσας, περιέπεσεν ἐπὶ τέλος αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἀντίφασιν, εἰπὼν ὅτι «τὸ τοῦ Ναζωραίου Εὐαγγέλιον εἶναι τι ἐξέχον καὶ θαυμάσιον βιβλίον. Ὅποια δύναμις, ὅποσον ὕψος, ὅποσον μεγαλεῖον ὑπάρχει τῶντι εἰς τὸ οὐράνιον καὶ θεόπνευστον τοῦτο ἀνάγνωσμα ὥστε νὰ ὑποχρεῖ καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἀφηνιάσαντας ἀθεϊστὰς ἐκόντας ἄκοντας νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι εἶναι ὑπεράνθρωπον!

2) Ἄνθρωπος μὴ σεβόμενος τὴν θρησκείαν εἰς τοὺς κόλπους

Ὅσοι δὲ τῶν συγγραφέων ἢ τῶν φιλοσόφων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ἐτόλμησαν, κατὰ διαφόρους καιροὺς, νὰ προσβάλωσι τὰ ἀκράδαντα θεμέλια τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως, ἀπεδείχθησαν, ἀναντιρρήτως, οἱ ὀλεθριώτεροι καὶ ἐπιβλαβέστεροι τῶν ἀνθρώπων εἰς τε τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν οἰκογένειαν· διότι ἄνθρωπος, οἰκογένεια, χώρα πόλις καὶ ἔθνος ὀλόκληρον εἰς ἀσεβείαν γενικὴν καὶ ἀπιστίαν 1) περιπεσὸν θῆπτον ἢ βράδιον ἐξαχειοῦται, μαραίνεται καὶ καταστρέφεται ἢ ὑποδολοῦται καὶ κατακτᾶται ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως καὶ ἀκμῆς ἄλλων ἔθνων, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης τρανώτατα πληροφοροεῖ ἡμῖς ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ἀρχαία καὶ σύγχρονος ἱστορία 2).

τῆς ὁποίας ἐγεννήθη, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν δῆθεν νοὸς ἰσχυροῦ καὶ ἀνωτέρων γνώσεων ἐπιστημονικῶν περιφροντικῶς περὶ τῶν θείων ὁμιλεῖ, παρουσιάζει δυστυχῶς τὸ ἀπεχθέστερον καὶ ἐλεεινότερον θέαμα ἐνώπιον παντὸς ἐχέφρονος (Λέων Μελάς).

Ἄδελφοί (λέγει, καὶ περὶ τῶν τοιούτων προβλέψας, ὁ Μέγας Ἀπόστολος), βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν». (Κολλασ. Β'. 8).

Οἱ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες οἱ κατανόησαντες τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ φύσει, οὐχὶ μόνον θεοσεβεῖς καὶ ταπεινοὶ ἀπέναντι τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐδείχθησαν, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὑπὲρ αὐτῆς ὑπερεμάχησαν· τοιούτων ἀνδρῶν πληθὺν δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν ὡς: Νεύτων, Πασχάλ, Κυβιέρον καὶ λοιποὺς.

1) Τὸ γόητρον τῶν ψευδῶν μαθητέων καὶ ἡ διαφθορὰ τῆς καρδίας γεννῶσι τὴν ἀπιστίαν, ἣτις εἶναι ὁ ἀσπανδότερος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου (Κορκῆς).

2) Ὁ Γάλλος φιλόπατρις Gautier περὶ τῆς τελευταίας συμφορᾶς τῆς πατρίδος του ὁμιλῶν, λέγει εἰς τινὰ ἐπὶ τούτῳ πραγματείαν αὐτοῦ, καταχωρηθεῖσαν ἐν τινι περσιανῶ φύλλῳ τότε, τὰ ἐξῆς: «Ἡ παρούσα ἡμῶν δυστυχία προήλθεν οὐχὶ ἐξ ἄλλου ἢ τινὸς ἄλλ' ἐκ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν ἀπρότητος καὶ ἀθείας. Ἡ

Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα ψυχρότης καὶ ἀνευλάβεια πρὸς τὰ θεῖα, ἡ ἐπιπολάζουσα διαφθορὰ καὶ παραλυσία τῶν χρηστῶν ἡθῶν καὶ ἡ πανταχοῦ διακεχυμένη λώβη τῆς ἀκολασίας καὶ τοῦ ἄφρονος καὶ σκανδαλώδους συνειρμῶν εἰς τὴν πολυτέλειαν, δὲν προῆλθε, κυρίως, ἐκ τῆς ἀπιστίας εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως, καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς χριστιανικῆς τῶν παιδῶν καὶ τῶν θυγατέρων ἡμῶν ἀνατροφῆς; 1). Οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν ἦσαν εὐσεβέστεροι, κοσμιώτεροι καὶ τιμιώτεροι ἡμῶν· διότι ἡ μὲν καρδία αὐτῶν ἐθερμαίνετο καὶ ἐφωτίζετο ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς εἰς τὸν Θεὸν ζώσης πίστεως, ὁ δὲ νοῦς αὐτῶν ἐπανεπαύετο καὶ ἐστηρίζετο ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· τὸν ἀκρογωνιαίον καὶ ἀσάλευτον λίθον τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς οἰκογενειακῆς εὐημερίας, προόδου καὶ σωτηρίας.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ πίστις, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει σωτηρία, οὐ μόνον τῆς ψυχῆς, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ τοῦ σώματος.

Τί δὲ τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος ὠραιότερον ἢ ἀγιώτερον ἀγαθόν; Ἡ ἐλπίς, εἰς τὴν δύναμιν καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἐνισχύει καὶ εὐφραίνει τὰς φύσει

»κοινωνία ἡμῶν τόσον πολὺ ἐσυνείθισε νὰ περιφρονῇ τὴν ἀγίαν καὶ θαυμαστὴν τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν, ὥστε καταντᾷ νὰ ἰσοδυναμῇ τοῦτο τώρα μὲ εἰδός τι ἀθρησκείας. Πολὺ χειρότερα δὲ τούτων θὰ πάθωμεν καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἂν τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐμμένωμεν βαδίζοντες ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν. . . »

1) Ὡ πόσον ἀγία καὶ ἱερά, καθ' ἡμᾶς, ἦν ἡ πρὶν ἐκείνη συνήθεια, τὸ νὰ ἐμποιῆται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς παῖδας εὐπειθεια καὶ αἰδῶς πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς μεγαλύτερους, εὐλάβεια πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἀποστροφή πρὸς τὰ αἰσχροῦ ἐν γένει καὶ τὰ ἀνόσια! Ἐξ ἰδίας ἡμῶν πείρας καλῶς ἐγνωμεν, ἐκεῖνα πρὸ πάντων τὰ τέκνα γίνονται εὐαγωγὰ καὶ χρηστοθήη, ὡν οἱ γονεῖς εἰσιν αὐστηροὶ καὶ ἀνένδοτοι εἰς τὰς ἀτόπους καὶ σφαλέρας τῶν τέκνων τῶν ἀπαιτήσεις, καὶ μάλιστα τῆς σημερινῆς ταύτης ἐποχῆς.

ἀσθενεῖς καὶ δειλὰς ἡμῶν καρδίας, ζωογονεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας νεκρωθεῖσαν ψυχὴν, καὶ πλύνει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἀνομίας, διὰ τῆς εὐλογητοῦ μετανοίας καὶ τῆς τῶν κακῶν ἀποχῆς· ἄνευ ἐλπίδος εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος, ἡ παροῦσα ἡμῶν ζωὴ γίνεται βάσανος φορικτῆ καὶ ὀδύνη ἀφόρητος.

Ἡ χαρμόσυτος καὶ ζωηφόρος ἐλπίς, ἡ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, ὡς λαμπρὸς ἤχος ἀνατέλλουσα εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἡ χριστ. αὕτη ἐλπίς, ἀνακουφίζει τοὺς στεναγμοὺς τῶν ἀδικουμένων καὶ καταδυναστευομένων, καταπραΰνει τὸ πένθος καὶ τὰς θλίψεις τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, σπογγίζει, διὰ τῶν μελιχίων τῆς λόγων καὶ ἐπαγγελιῶν, τὰ θερμὰ καὶ θαλερὰ δάκρυα τῶν ὑπὸ τῶν συμφορῶν τοῦ βίου καταπονουμένων καὶ ὀδυρομένων· εἰς τὰς σκοτεινὰς φυλακὰς, εἰς τὰ δεσμὰ καὶ τὰς ἀλύσεις, εἰς τὰ κάθυγρα καὶ ἐλεεινὰ χαμῶγεια τῆς ἐσχάτης πενίας καὶ γυμνότητος, ἡ ἐλπίς, πρὸ πάντων, εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ παρηγορεῖ καὶ στηρίζει τὴν καρδίαν τοῦ πάσχοντος.

Ἡ χριστιανικὴ ἐλπίς, ὡς μήτηρ ἀγαθὴ καὶ φιλόστοργος καθημένη παρὰ τὴν κλίνην τοῦ πνέοντος τὰ λοιπὰ ἀσθενοῦς, λαλεῖ πρὸς αὐτὸν τὴν χριστ. γλώσσαν τῆς αἰωνίου ζωῆς, συνδιαλέγεται μετ' αὐτοῦ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς περὶ τῆς ἀπείρου εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον, καὶ οὕτως ἐνθορᾷδύνουσα καὶ παρηγοροῦσα τὴν ἐνώπιον τοῦ θανάτου τρέμουσαν αὐτοῦ ψυχὴν καὶ καρδίαν προετοιμάζει εἰρηρικὴν καὶ ἀτάραχον τὴν ἔξοδον αὐτῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου τῶν πόνων καὶ τῶν δακρύων.

Εἰς τὰς τελευταίας καὶ φορικτὰς ὥρας τοῦ θανάτου οὔτε ἡ δόξα, οὔτε τὰ πλούτη, οὔτε ἡ σοφία, οὔτε αὕτη ἡ βασιλεία ἰσχύουσι πλέον ἢ χρησιμεύουσι. Καὶ ἐνῶ τότε ὁ κόσμος καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ παρερροῦνται ὡς

σκιά καὶ ὡς ὄνειρον ἐνώπιον τοῦ ψυχομαχοῦντος, καὶ ἀφίνουσιν αὐτὸν ἔρημον καὶ γυμνὸν πάσης ἀνθρωπίνης βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως, μόνῃ ἢ χριστιανικῇ ἐλπίδι παρηραμένη πιστῇ φιλίᾳ καὶ πρόθυμος συνοδοιπόρος, συνοδεύουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ τάφου εἰς ἀληθῆ καὶ αἰώνιον ζωὴν 1).

1) Ζωηρὰ καὶ ἑναυλα ἀκόμη εἰς τὰς ἀκουάς μου ἐνηχοῦσι, καὶ θὰ ἠχῶσιν ἐν ὄσῳ ζῶ τὰ ἐξῆς λόγια τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ θνήσκοντος φίλου μου Κυπριανοῦ, Γυμνασιάρχου Ἀθηνῶν, (λέγει ὁ σοφὸς καθηγητῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου κ. Κουμανοῦδης):

«Ἐρχονται στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἡ θεία Πρόνοια ἀνακουφίζει καὶ παρηγορεῖ τὰ πλάσματα αὐτῆς ἀπὸ τῶν ποικίλων δεινῶν τὰ ὁποῖα τὰ κατατρύχουσι· τότε εὐρίσκονται εἰς ἄκραν ψυχικὴν γαλήνην καὶ ἡρεμίαν. Εἰς μίαν τῶν στιγμῶν τούτων εὐρίσκομαι τώρα καὶ ἐγὼ· αἰσθάνομαι ὅτι ἡ ψυχὴ μου ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανὸν με ἐλπίδα βεβαίαν κρείττονος καὶ ἀθανάτου ἐκεῖσε ζωῆς» ἔπειτα στραφείς ἡρέμα πρὸς ἓνα τῶν περισταμένων φίλων, ἰατρὸν τὴν τέχνην, εἶπε: «φίλε ἰατρέ, γινώσκει τοῦτο ἡ ἰατρικὴ; πρέπει νὰ λάβῃ σημεῖωσιν» καὶ μετὰ βραχεῖαν διακοπὴν ἀνεφώνησε «Κύριε Κουμανοῦδη, κήρυξον ἐκ μέρους τοῦ Κυπριανοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον: ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος!» καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς προσκλίνας ἡσύχως ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ ὁ εὐσεβὴς καὶ μακάριος φίλος Ἀριστείδης Κυπριανός! Τὰ αὐτὰ καὶ παρόμοια, λέγεται ὠμίλησε θνήσκων περὶ χριστιανικῆς ἐλπίδος καὶ ἀθανασίας ψυχῆς καὶ ὁ ἀείμνηστος Χαντζαρῆς ὡς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι σοφώτατοι καὶ διακεκριμένοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες: Ἀσώπιος Φίλιππος Ἰωάννου, Γεννάδιος καὶ λοιποὶ, ἐν οἷς καὶ ὁ μακαρίτης ἡμῶν θεὸς Ἰωάννης Β. Τάξης, στενὸς τῷ Χαντζερῆ φίλος τυγχάνων, καὶ γνωστότατος τῷ ἐν Ἀθήναις Βιέννῃ καὶ Κ)πόλει λογιῶ τε καὶ ἐμπορικῷ κόσμῳ.

Ἐρωτῶμεν ὅθεν νῦν τοὺς τὰ τοιαῦτα μὴ πιστεύοντας μεγάλους καὶ ἐξόχους ἡμῶν σοφοὺς καὶ ἐπιστήμονας τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ θεωροῦντας αὐτὰ «Κολοκύθια» κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν φράσιν· τί ἔχουσι περὶ τούτου νὰ μᾶς εἰπῶσι; Τοὺς τοιοῦτους ἐπεθύμουν εἰάν ἤθελεν εἰσελθεῖν τρόπος νὰ ἴδω καὶ ἐν τῇ

Ἡ ἐλπίς εἰς τὴν δικαίαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐλπίς εἰς τὰς θείας ἐπαγγελίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ἡ ἐλπίς εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν καὶ εἰς τὰ ἀτελεύτητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἡ ἀγία καὶ μακαρία αὕτη ἐλπίς, κατέστησε τὸν χριστιανὸν ἄνθρωπον οὐρανοπολίτην καὶ μακάριον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐδόξασε καὶ ἐθαυμάστωσε τὴν ἀνθρώπινον ἡμῶν φύσιν, ἐνεψύχωσε τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς μάρτυρας τῆς χριστ. ἡμῶν πίστεως, καὶ ἀνέδειξε τοὺς ἐνδόξους καὶ ἁγιωτάτους ἐκείνους φωστῆρας τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας.

Εὐτυχής, ἀληθῶς, ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον τὸν Θεόν, καὶ χάριν τῆς ἐλπίδος τούτης, τηρῶν καὶ φυλάττων ἀκριβῶς τὰς ἀγίας αὐτοῦ ἐντολάς.

Ἡ δὲ χριστιανικὴ ἀγάπη ἄγνωστος πάντῃ καὶ ἀνήκουστος μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς γῆς πρὸ τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐξημέρωσε καὶ ἐξενγένισε τὸν ἄνθρωπον, κατεπράυνε τοὺς πόρους καὶ τὰς ταλαιπωρίας τῆς ὀδυνομένης ἀνθρωπότητος, ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσότητα, τὴν ἀδελφότητα εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς γῆς, ἠλόγησε καὶ ἡγίασε τὸν γάμον, ἐτίμησε καὶ ἐδόξασε τὴν σύζυγον καὶ μητέρα μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἐλύτρωσε τοὺς δούλους ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν κυρίων αὐτῶν, κατήργησε σχεδὸν τὴν σωματεμπορίαν καὶ τὴν μισαρὰν καὶ ἀποτρόπαιον ἀνθρωποφαγίαν, καὶ οὕτω κατεκόσμησε καὶ ἐκάλλυνε τὰ ἥθη καὶ τοὺς τρόπους ὅλων τῶν ἐ-

ἔσχατῃ καὶ κρισίμῃ ἐκαίνῃ στιγμῇ τοῦ θανάτου ἂν αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια καὶ τότε θὰ λέγωσι καὶ θὰ φρονῶσι! Φοβούμεθα πολὺ μὴ τυχόν καὶ οὗτοι πάθωσι ὅ,τι ὁ μέγας καὶ πολὺς ἐκεῖνος Βολταῖρος καὶ τόσοι ἄλλοι περιάκουστοι τῆς ἀθείας ἐργάται καὶ δημιουργοὶ ἔπαθον κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς των στιγμὰς, μετανοήσαντες εἰλικρινῶς δι' ὅσα κτὰ τοῦ Θεοῦ εἶπον καὶ ἔγραψαν.

θῶν τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ ἐπεσκηνώσεν.

Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, τὸ εὐγενὲς καὶ οὐράνιον τοῦτο δῶρον, ἐξηγένησεν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς ἄλλοτε ἀπανθρώπους καὶ σκληρὰς καρδίας τῶν βασιλέων πρὸς τοὺς ὑπηκόους, τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς πτωχοὺς, τῶν ἰσχυρῶν πρὸς τοὺς πένητας, τοὺς ἐργάτας, καὶ τοὺς ταπεινοὺς, τῶν δυνατῶν πρὸς τοὺς ἀδυνάτους, τῶν νικητῶν πρὸς τοὺς ἠττηθέντας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν 1). Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἠρέωξε τὰς ζωηρόδητους πηγὰς τῆς εὐποιΐας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης, ἠχοδόμησε τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ σωτήρια νοσοκομεῖα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἐφεῦρε τὰς φιλανθρωποτάτας καὶ εὐγενεστάτας ἐταιρίας τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ 2), ἔκτισε τὰ ὠραῖα καὶ πλούσια πτωχοκομεῖα, ὀφθαλμοτροφεῖα, γηροκομεῖα καὶ τοσαῦτα ἄλλα θεῖα καὶ εὐεργετικώτατα καταστήματα, τέως ἄγνωστα εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον, καὶ οὕτως ἀπέδειξε τὸν χριστιανισμόν, ὡς τὴν μόνην καὶ ἀληθῆ θρησκείαν τοῦ οἰκτιήμονος καὶ ἐλεήμονος Θεοῦ. «Θρησκεία καθαρά καὶ ἀμίαντος (λέγει ὁ Ἀπόστ. Ἰάκωβος) παρὰ

1) Τοὺς αἰχμαλώτους πρ. Χρ. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐξηφάνιζον οἱ νικηταί, ἐνῶ ἤδη περιποιοῦνται αὐτούς ὡς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτῶν στρατιώτας.

2) Ἄπαν τὸ προσωπικὸν τῶν φιλανθρώπων τούτων ἐταιριῶν, ἰατροὶ, ὑπηρέται, νοσοκόμοι κλπ. ἐν καιρῷ τῆς ἱεραῆς αὐτῶν ὑπηρεσίας φέρουν ἐπὶ τοῦ ἐνδύματός των ἐρυθροῦν σαυρὸν πρὸς διάκρισιν, καὶ ἐκ τούτου ἔλαβον τὸ ὄνομα. Ὡς δὲ παρ' ἀνδρὸς εἰδικοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐβεβαιώθημεν πληρέστατα ἐκπληροῦται ὁ ἅγιος καὶ ἱερὸς αὐτῶν σκοπός, καθ' ὅσον χιλιάδες πληγωμένων ἐν καιρῷ μάχης ἄνευ διακρίσεως θρησκείας ἢ ἔθνους ὑπ' αὐτῶν σώζονται, ἐνῶ πρὶν ἔως οὐ ἀποπερατωθῆ ἡ μάχη, ἐξέματτον καὶ ἀπέθνησκον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐλεεινῶς. Τίς ἄλλος ἐδίδαξε τοῖς ἀνθρώποις τὰ εὐγενέστατα καὶ ὠραιότατα ταῦτα τῆς φιλανθρωπίας ἔργα, παρὰ ἢ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπη, ἣν Αὐτὸς ἐπὶ γῆς ἔδειξε τὰ πάνδεινα ὑποστάς;

τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη ἐστὶν ἐπισκέπτεσθαι ὄρφανους καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου» (Κεφ. Α'. 27).

«Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» λέγει Ἰωάν. ὁ τῆς ἀγάπης Εὐαγγελιστὴς καὶ Ἀπόστολος. Ἀλλὰ καὶ ὁ χριστιανισμὸς αὐτός, ἢ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψις οὐδὲν ἄλλο κυρίως εἶναι, εἰμὴ αὕτη ἢ θεία ἀγάπη, φέρουσα εἰς τὸν κόσμον τοὺς θησαυροὺς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος.

Ἄνευ τῆς ἀγάπης, ἢ πίστεως, ἢ ἐλπίδος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἀρετὴ, ἐξασθενεῖ, νεκροῦται καὶ εἰς οὐδὲν χρησιμεύει «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ ἰσχύει ἐλπίς καὶ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γα. Ε'. 16). Καὶ καθὼς ὁ ἀπὸ τοῦ κορμοῦ ἐκκοπέεις κλάδος, δύναται μὲν νὰ θάλλῃ ἐπὶ τινα καιρὸν, ἐπὶ τέλους ὁμως ξηραίνεται ἅμα στερηθῆ παντὸς ζωτικῶν χυμοῦ· οὕτω καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς, ἀποκοπεῖσα ἀπὸ τῆς ἀγάπης, ἐξακολουθεῖ μὲν ἐπὶ τινα καιρὸν χλοαίζουσα, μαραινεται ὁμως πάραυτα καὶ ἀποθνήσκει, ἀφοῦ ἐξαντληθῆ πᾶσα τῆς ἀγάπης ζωτικὴ ἰκμᾶς. Ὅθεν καὶ ὁ θεόπνευστος Παῦλος μάλα εὐλόγως ἔλεγε· «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ ἰῶν Ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὅσπερ ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμί. Καὶ ἐὰν ψωμιζῶ πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα κενθῶμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι, ἢ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται. Ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. Ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει (Κοριθ. ΙΓ'. 1—6.)

Ἀληθῶς, οὐδεὶς ἄλλος θνητὸς ἀκριβέστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τοῦ Μεγάλου Ἀποστόλου, περιέγραψε τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης τὴν ἀξίαν, τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀναγκαιότητα.

Ὅπως διέλθωμεν ἐν χαρᾷ, ἐν εἰρήνῃ, ἐν μακροθυμίᾳ καὶ πραότητι τὸ πολύμοχθον καὶ βαρυστένακτον στάδιον τῆς ἐπιγείου ἡμῶν ζωῆς, ἀνάγκη πᾶσα νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τὰς θείας καὶ ἀψευδεῖς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, καὶ νὰ ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον· διότι «ἐὰν τις εἰπῆ, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν ἑώρακε, τὸν Θεόν, ὃν οὐχ' ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν; καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ» ἀποφαίνεται ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς Ἰωάννης (Α'. ἐπιστ. Δ'. 20.)

Ὁ Θεάνθρωπος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὴν ἀγάπην παρείγγελεν ἐξόχως εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ Ἀποστόλους. Τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς, ὡς ἐντολὴν νέαν, καὶ περισπούδαστον εἰπὼν, «Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (Ἰωαν. ΙΓ'. 54.) ἀλλὰ καὶ ὡς πρώτιστον γνώρισμα τοῦ χριστιανισμοῦ ἔδωκε πάλιν τὴν ἀγάπην εἰπὼν, «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις». Ἡ πίστις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης, «Ἀγαπήσης Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή· δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσης τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται» εἶπεν ἀλλαχοῦ ὁ Σωτῆρ τοῦ κόσμου.

Τὸ δὲ στόμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ θεοῦδῆμων Παῦλος πρὸς τοὺς Γαλάτας ἔγραψεν «ἡμεῖς γὰρ εἰ ἐλευθερία ἐκλή-

θητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκὸς ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις· ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε» (Γαλ. Ε'. 25.)

Ἡμεῖς δὲ πρὸ πάντων οἱ πατέρες, καὶ αἱ μητέρες, οἱ πρῶτοι καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν φιλιότατων ἡμῶν τέκνων, χρεὸς σπουδαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἔχομεν νὰ ἐμπνέωμεν εἰς τὰς τροφεαῖς αὐτῶν καρδίας ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην, σπείροντες ἐγκαίρως καὶ ἀφειδῶς εἰς τὰς ἀκάτους αὐτῶν ψυχὰς τὸν ἱερὸν σπῆρον τῆς χριστ. ἀνατροφῆς καὶ παιδείας, ὅπως εὐκόλως καὶ εὐχαρίστως ἀξιοθῶμεν νὰ δρέψωμεν κατόπιν ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν βίου καὶ τῆς ἀνατροφῆς, οὐχὶ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, οὐδὲ δάκρυα καὶ στεναγμούς, ἀλλὰ ῥόδα εὖσσμα καὶ ἄνθη ὠραία τῆς φιλοθείου καὶ φιλανθρώπου αὐτῶν ψυχῆς.

Ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς σοφίας, ὡς καὶ πάσης ἀλλῆς ἀνθρωπίνου ἀξίας καὶ ἀρετῆς εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου καὶ ἡ τήρησις τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν. Νεανίσκοι καὶ νεάνιδες, ἄνευ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, καὶ ἐπομένως ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ξηρὰ καὶ ἄκαρπα δένδρα, ἢ πρὸς ἀγάματα καὶ ξόανα ἄψυχα καὶ νεκρά· διότι ἡ ἀληθῆς ζωὴ, ἡ ζωὴ τῆς θρησκείας δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας αὐτῶν.

Οἱ δὲ ἀνευλαβεῖς καὶ κατ' ὄνομα μόνον χριστιανοὶ πατέρες καὶ μητέρες, ὅσοι οὔτε τὰς θείας Γραφὰς κατ' οἶκον ἀναγινώσκουσιν, οὔτε χριστιανικῶς ζῶσιν, ἀλλ' οὔτε ἔρχονται τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἄλλας ἱερὰς ἑορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως προσγυηθῶσιν εὐλαβῶς μετὰ τῶν τέκνων των, καὶ ἐνισχύσουσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ὑπὸ τῆς θείας χάριτος καὶ εὐλογίας, οἱ τοιοῦτοι ἐλαστοὶ καὶ ἄθλιοι γονεῖς, ποῦ μᾶλλον γί-

νονται εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὰ ταλαίπωρα καὶ ἄθῳα αὐτῶν τέκνα, ἅτινα μακρὰν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀνατρεφόμενα καὶ παιδαγογούμενα, ἐμπίπτουσι τάχιστα εἰς τὰς θανατηφόρους παγίδας τῆς ἀσεβείας, τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κακοηθείας, καὶ σπαράττουσιν ἀνηλεῶς, ὡς ἔχιδναι, τὰς ἄφρονες καρδίας τῶν τοιούτων ἀνευλαβῶν καὶ ἀθροίσκων γονέων.

Τοῦναντίον δ' εὐλογημένοι καὶ μακάριοι οἱ γονεῖς ὅσοι εὐλαβεῖς καὶ εὐσεβεῖς ὄντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καθήκοντα ἀκριβῶς ἐκτελοῦντες, διδάσκουσι διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τὰ σοφὰ καὶ ὑψηλὰ καὶ σωτήρια μαθήματα τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης 1).

«Τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα (λέγει μεταξὺ ἄλλων ὁ αἰόδιμος Λέων Μελάς εἰς τὸ ὠραιότατον καὶ χριστιανικώτατον αὐτοῦ σύγγραμμα, ὁ Χριστόφορος) δὲν εἶναι ἐφεύρεσις τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, δὲν εἶναι κτῆμα ἀποκτώμενον ἔξωθεν, οὐδὲ ἀεθροῦπιον νομοθέτημα· εἶναι ἐμπνευσις ἐνεργητικὴ τῆς θεότητος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, εἶναι ἐνστικτον ἐνυπάρχον ἐν τῇ καρδίᾳ παντὸς ἀνθρώπου, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὑπῆρξεν, οὔτε θέλει ὑπάρξει ἐπὶ τῆς γῆς λαὸς ἄνευ θρησκευμάτος τινος.

Ἀλλ' ὁ σπινθήρ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὃν γεννῶμενοι φέρομεν ἐντὸς ἡμῶν, ἀπαιτεῖται νὰ διατραφῆ ἐγκαίρως καὶ προσηκόντως ὑπὸ τῶν σωτηρίων ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως ἀναλάμψη, διαφωτίσῃ, καὶ καθοδηγήσῃ τὴν συνείδησιν καὶ ὀλόκληρον τὸν βίον ἡμῶν ἄλλως ἐξασθενεῖ καὶ σβένει, καθὼς ἐξασθενοῦσι καὶ ἐκλείπουνσι ἅπαναι αἱ σωματικαὶ ἡμῶν δυνάμεις, ὅσάκις ἡ ἔγκαιρος καὶ προσήκουσα καλλιέργεια αὐτῶν παραμεληθῆ. Ἡ δὲ κατάλληλος ἐποχὴ πρὸς καλλιέργειαν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος εἶναι ἡ παιδικὴ ἡλικία τότε

1) Βλέπ. λόγ. Γ. Γ' ὡγ'.

ἡ καρδία εἶναι παρθένος, ἀγνή, τρυφερά, καὶ ἐπιδεκτικὴ τοῦ ἀδόλου γάλακτος τῆς θρησκείας.

Αἱ ἐντυπώσεις καὶ αἱ ἕξεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι αἱ ζωηρότεραι καὶ διαρκέστεραι αὐταὶ κανονίζουσιν ὁλόκληρον τὸν βίον καὶ μέχρι τοῦ τάφου πιστῶς μᾶς παρακολουθοῦσι. Καθὼς ἐκ τοῦ σπόρου ἐξέρχεται τὸ ἄνθος καὶ ἐκ τοῦ ἄνθους ὁ καρπός, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία προπαρασκευάζει τὴν νεανικὴν, ἡ νεανικὴ τὴν ἀνδρικὴν, καὶ αὕτη τὸ γῆρας. Ἀλλ' ἐὰν ὁ σπόρος δι' ἄλλειψιν ἐγκαίρου καὶ καταλλήλου καλλιέργειας ξηρανθῆ, οὔτε ἄνθος ὡραῖον οὔτε καρπὸς εὐάρεστος γεννᾶται. Μακάριοι λοιπὸν ὅσοι ἐγκαίρως ηὐτύχησαν νὰ καλλιερῶσιν ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῶν ἡλικίᾳ τὸν θεῖον σπόρον τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἀναδεικνύεται τὸ ὑψηλότερον, τὸ τελειότερον, καὶ εὐδαιμονέστερον τῶν ἐπιγείων πλάσμάτων.»

«Οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν νὰ καυχηθῶμεν, λέγει ἕτερος, ἐπίσης εὐσεβῆς καὶ φιλόπατρις ὁμογενῆς (ἐν τῷ Μέντορι, περιοδικῶ ἐκδιδομένῳ ἄλλοτε ὑπὸ τῶν κ. ἀδελφῶν Γρηγοριαδῶν) ὅτι ἐξεπαιδεύσαμεν ἀληθῶς τὰ ἡμέτερα τέκνα, πρὶν ἢ ἐκπαιδεύσωμεν αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, κατὰ τὸν Ἀπόστολον οὐδέποτε θὰ καυχηθῶμεν, ὅτι ἔσχουμεν τέκνα πεπαιδευμένα, πρὶν ἢ ἡθικῶς μορφώσωμεν τὴν καρδίαν αὐτῶν. Ἔως πότε λοιπὸν θὰ χολαίνωμεν; Ἔως πότε θὰ θέλωμεν νὰ κτίζωμεν τὴν οἰκίαν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἄμμου; Ἔως πότε γονεῖς καὶ διδάσκαλοι θὰ διακεῖμεθα ψυχροὶ πρὸς τὴν θεόδοτον θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ψυχρότητα ταύτην θὰ μεταδίδωμεν καὶ εἰς τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν τέκνων ἡμῶν; Ἔως πότε ἡμεῖς αὐτοὶ θὰ ὑστεροῦμεν κατὰ τὸ ἡθικὸν μέρος, καὶ τὴν ἄλλειψιν ἡμῶν ταύτην θὰ μεταδίδωμεν καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα τέκνα; ὅλοι πταίομεν εἰς τοῦτο, ὅλοι γονεῖς, διδάσκαλοι, ἱερωμένοι, πολιτικοί, σύμπασα ἐν γένει ἡ κοινωρία, ἣτις ἀναπνέει τὸν μισαιματικὸν ἀέρα τῆς διαφθορᾶς, τῆς πολυτελείας, τοῦ

ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. Καὶ ἔπειτα μᾶς κακοφαίνεται διότι τὰ τέκνα ἡμῶν δὲν εἶναι ἄγγελοι θέλωμεν τὰ τέκνα μας νὰ ἔχωσι τὰς ἁρετὰς, τὰς ὁποίας ἡμεῖς στρουόμεθα. θέλωμεν νὰ μὴ ψεύδωνται καὶ πρὸς τοῦτο κεαθ' ἐκάστην γονεῖς καὶ διδάσκαλοι ἐκσφενδονίζομεν ὀλοκλήρους φιλιππικὸν κατὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. καὶ ἐν τούτοις τίς ἐξ ἡμῶν μετὰ παρησίας δύναται νὰ εἴπῃ σήμερον, ὅτι καθ' ἐκάστην δὲν ψεύδεται τοῦλάχιστον ἅπαξ τῆς ἡμέρας; τίς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ καυχῆθῃ ὅτι εἰς τὴν ἐργασίαν του, εἰς τὸ ἐμπόρευσμά του δὲν δολιεύεται τὸν πελάτην, τὸν ἀγοραστήν, ἐπωφελούμενος τῆς ἀπειρίας καὶ ἀγνοίας αὐτοῦ; πῶς θέλωμεν λοιπὸν νὰ μορφώσωμεν τοὺς παῖδας ἡμῶν, ἀφοῦ ἄλλα λέγομεν καὶ ἄλλα πράττομεν; Ὡστε δὲν πταίει εἰς τοῦτο αὐτῇ ἢ ἐκείνῃ ἢ μερὶς τοῦ ἔθνους, ὡς τοῦτο πολλοὶ ἐξ ἡμῶν λίαν ἐσφαλιμένως νομίζουσιν, ἀλλ' ἡ αἰτία ὅλου τοῦ κακοῦ ἔγκειται εἰς τὴν περικνυλοῦσαν ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν διαφθορὰν, προελθοῦσαν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἡθικῆς χαλαρώσεως, ἣτις κάμνει νὰ ναυαγῶσι ἅπασαι αἱ εὐγενεῖς προσπάθειαι καὶ γενναῖοι ἀγῶνες γονέων, κληρικῶν, καὶ διδασκάλων.

Ἄν θέλωμεν λοιπὸν ἀληθῆ πρόοδον καὶ οὐχὶ ψευδοπρόοδον, ἂν θέλωμεν ἀληθῆ ἢ θικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναγέννησιν, πρέπει νὰ κτίσωμεν τὸ κοινωνικὸν κτίριόν μας ἐπὶ τὴν διπλὴν πέτραν τῆς ἡθικῆς καὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τὴν ἄμμου τῆς ψευδοπαιδείας καὶ τῆς διαφθορᾶς, ἄλλως θὰ πέσωμεν καὶ ἡ πτώσις ἡμῶν ἔσται μεγάλη καὶ ἀνεπανόρθωτος.

Κατὰ τὸν σοφὸν δὲ Πυθαγόραν τότε καὶ μόνον τέλεσφορεῖ ἡ παιδεία καὶ ἡ σοφία, ὅταν προηγηθῇ αὐτῶν ἡ ἀπόπλυνσις ὅλων τῶν ἡθικῶν σπύλων τῶν ἐγκεκολλημένων ἐν τοῖς στήθεσι τῶν ἡμετέρων νέων. Τὴν Πυθαγόρειον ὁθεν ταύτην μέθοδον ἐξ συμφώνου ὅλοι γονεῖς, κληρικοὶ, καὶ διδάσκαλοι, ὀφείλομεν νὰ ἐνστερνισθῶμεν, ἐκρίζοντες πρῶτον τὰς ἡθικὰς ἀκάνθας τῶν ἐν τῇ

ψυχῆ τῶν παιδῶν ἐμψωλευνόντων παιθῶν, προκαθάρουτες δ' οὕτω τὰς καρδίας αὐτῶν καὶ ὑπνώμεν ἐν αὐταῖς τὰ ἀγαθὰ σπέρματα τῆς παιδείας, τὴν ὁποῖαν ὁμῶς πρέπει ἐξάπαντος νὰ χειραγωγῇ ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία καὶ ἡ θεοσέβεια, διότι, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ αὐθις νὰ εἴπωμεν, « Ἀρχὴ σοφίας φόβος τοῦ Κυρίου ». Τότε δὲ ἄς ὦμεν βέβαιοι ὅτι θὰ ἴδωμεν μίαν ἡμέραν τὰ τέκνα ἡμῶν τιμῶνται διὰ τῆς χριστιανικῆς καὶ ἀξιοπροποῦς αὐτῶν συμπεριφορᾶς τότε ἔθνος καὶ τὴν ἀγίαν καὶ ὁρθόδοξον ἡμῶν ἐκκλησίαν καὶ πίστιν. »

Ναὶ καιρὸς ἤδη δι' ἡμᾶς πράγματι νὰ σκεφθῶμεν καλῶς καὶ νὰ ἐνεργήσωμεν σπουδαίως πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. Ὑπὸ τὸ βαρὸν καὶ ἀπαισίον τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς στασιμότητος κράτος τοσοῦτων αἰώνων, οὐδὲν ἄλλο ἐκέρδισε τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἢ μισαρὰς προλήψεις, ψεύδη, δυσδαιμονίας, ἀπίστας, ἰδιοτελείας, δυσπιστίας πρὸς ἀλλήλους, κακοηθείας καὶ διαφθοράς. Ἀνάγκη λοιπὸν κατεπείγουσα νῦν ὅλα ταῦτα ἐν πρὸς ἐν ἀφ' ἡμῶν ν' ἀποτινάξωμεν, καὶ καταστῶμεν τοιοῦτοι ἐν γένει, ὥστε ἀξίως νὰ λεγώμεθα ἀληθεῖς τοῦ Χριστοῦ ὁπαδοί. Ὁ ἀμόρφωτος καὶ ἀκαλλιέργητος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει, ὁμοιάζει μὲ ἀκαλλιέργητον καὶ χερσον ἄγρον, ὅστις δὲν παράγει εἰμὶ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἐνῶ ἐξεναντίας τὸ διὰ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς καὶ χριστιανικῆς ἐκπαιδεύσεως ὁργανθὲν λογικὸν ὁμοιάζει μὲ ἄγρον καλῶς περιεποιημένον, ὅστις πάντοτε φέρει καρποὺς ἀφθόρους καὶ ἀγλαοὺς· ἀπόδειξις τρανὴ δὲ τούτου ἔστι τινες τῶν καλῶς ἀνατραφέντων καὶ χριστιανικῶς ἐκπαιδευθέντων νέων ἐκείνης χριστιανικῆς Κοινοτήτος 1) τοῦ ἡμετ. ἔθνους.

1) Ἡ Σφόδρη ἀληθῶς διακρίνεται ὡς πρὸς τοῦτο μεταξὺ τῶν ἄλλων χριστ. Κοινοτήτων τοῦ ἡμετ. ἔθνους, πολλὰ παρέχουσα ἀποδείξεις καθ' ἐκάστην τῆς φιλοχριστίας, φιλογενείας, φιλαδελφείας καὶ φιλομουσίας τῶν εὐγενῶν καὶ φιλοκάλων αὐτῆς τέ-

οῖνες διὰ τῆς παραδειγματικῆς αὐτῶν διαγωγῆς τῆς χριστιότητος καὶ τῆς εὐποιίας, τιμῶσιν ἤδη, οὐ μόνον ἑαυτοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην ἡμῶν πατρίδα· ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας οἱ μὴ εὐμοιρήσαντες καλῆς ἀνατροφῆς καὶ χριστιανικῆς μορφῆς, περιπίπτουσι καθ' ἐκάστην ἀπὸ ἐτόπου εἰς ἄτοπον καὶ καθίστανται ἐπὶ τέλους βδέλυγμα τῆς Κοινωνίας καὶ βάρος αὐτῆς ὀχληρότατον.

Ἄνο τινὰ πρὸ πάντων, ὡς ἡμεῖς τοῦλάχιστον νομίζομεν, δένανται νὰ συντελέσωσι δραστηρίως εἰς τὴν ταχεῖαν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἢ ἐν ἐκκλησιαίς συχνὴ διδασκαλία, καὶ τὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστοῦ λειτουργοῦντα σχολεῖα· καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ἦτοι περὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς σωτηρίων ὁμηλιῶν καὶ διδαγμάτων, ἅτινα πρέπει, ὡς φρονοῦμεν, καὶ νὰ προηγῶνται ἐν ἀνάγκῃ πολλάκις, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἀπὸ πολλὰ ἄλλα δευτερεύοντα τῆς ἐκκλησίας ἀναγνώσματα, 1) ὀλίγα ἔχομεν νὰ εἴπωμεν σί-

κνων. Εἴθε δ' αὐτὴν μιμηθῶσι κατὰ πάντα καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Μικρασίας κωμοπόλεις, περὶ μίαις ἐκάστης τῶν ὁποίων, καὶ ἰδίᾳ τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Νυμφαίου ἐνθα ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἤδη διατρίβομεν, πολλὰ ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐποψῆς ἡδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν, εἰ μὴ ἐπιφυλαττώμεθα ἐν ἄλλῃ καταλληλοτέρᾳ εὐκαιρίᾳ νὰ κάμωμεν ἐν ἐκτάσει λόγον περὶ αὐτῶν.

1) Κατὰ τὸν εὐπαιδευτον καὶ διαπρεπῆ θεολόγον Κον Διονύσιον Λάταν, ὡς καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν ἡμετέρων, καλὸν, πολλὰ ἀπὸ τὰ σχοινοτενῆ καὶ ἀσκοπώτατα κρητήματα ὡς καὶ ἄλλα τοιαῦτα λίαν ἀργοπρόφερα μουσικὰ συντάγματα τῶν ἡμετέρων ἀρχαίων ἀναχωρητῶν καὶ ὑπερμέτρως φιλακολούθων μουσικοδιδασκάλων, νὰ πύσσουν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντικαθιστάμενα διὰ τῆς ἐρμηνεύσεως τοῦ θείου λόγου. Διδαχῆς, διδασκῆς, ἔχομεν ἀνάγκην νῦν τωόντι καὶ ὅχι ἀργὰ τοιαῦτα καλλιφωνικὰ μελωδήματα, τὰ ὁποῖα, εἶναι ἀληθῆς, ἡδύνουν μὲν τὴν ἀκοὴν τῶν ἐκκλησιαζομένων ὡς τεχνικώτατα καὶ θαυμάσια πράγματι, δὲν ὀφελούσιν ὁμῶς οὐδέλωσ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὡς δύσληπτα καὶ ὕλως ἀκατανόητα. Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ἐκκλησίας χρόνους, ὡς γνωστὸν, ἀνεγινώσκετο καὶ ἐψάλλετο ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ὑπὸ

μερον καθ' ὅσον οἱ διέποντες τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλή-
σίας, ὡς καὶ οἱ κατὰ τόπους σεβαστοὶ ἡμῶν Ἀρχιερεῖς,
οὐ παύονται εὐτυχῶς, ἀπὸ τινων ἐτῶν ἤδη, τὰ καλὰ καὶ
σωτήρια διδάσκοντες καὶ ἐνεργοῦντες εἰς τὸ ἡμέτερον ἔ-
θνος 1) τοῦτο δὲ μόνον, εἰ ἤθελε μᾶς ἐπιτρέψη ἡ Ἁγία

τῶν τότε χριστιανῶν μόνον τὸ τοῦ προφητάνακτος Δαυὶδ ψαλτή-
ριον· καλὰ καὶ ἅγια πράγματι ὅλα τὰ κατόπιν· ἀλλὰ τινὰ ἐξ
αὐτῶν βαρύνουσι ἤδη τοὺς νῦν ἀβροδιαίτους καὶ πολυπράγμονας
χριστιανούς· τί ποιητέον; Δὲν ἀκούετε ὅτι πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ζη-
τοῦσι νῦν θὴν νέαν οἰκουμενικὴν σύνοδον ἵνα τακτοποιήσῃ τὰ
τοιαῦτα, ὡς λέγουσιν! Ὡ τῆς ἀνοίας καὶ ἐπιπολαιότητος τῶν τοι-
ούτων! Γελοῖοι τῇ ἀληθείᾳ καθιστάμεθα πολλάκις μὲ τὰς τοι-
ούτου εἶδους ἀσκέπτους καὶ ἀνοήτους ἀξιώσαι; μας! Πότε, ὦ
πότε, θεέ μου, θὰ φωτισθῶμεν ὅλοι ἐξίσου, ὥστε νὰ ἐννοήσωμεν
μίαν ἡμέραν τὸ ἀληθές ὕψος, τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν καθ' αὐτὸ
οὐσίαν καὶ δύναμιν τῆς μοναδικῆς καὶ ἁγιωτάτης ἡμῶν θρη-
σκείας!

1) Πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν Μικρασιάτιδα χώραν ἡμετ. σεῶ.
Ἀρχιερέων καλῶς ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίσαντες, δὲν δυνάμεθα ἢ
νὰ ὁμολογήσωμεν ἤδη, δημοσίᾳ, ὅτι οἱ πλείστοι αὐτῶν διακρί-
νονται πράγματι ἐπὶ φιλομουσίᾳ καὶ ἀληθεῖ ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου
τῶν πατρικῆ μερίμνῃ ὡς τοιούτους δὲ πρὸ πάντων δυνάμεθα νὰ
ἀναφέρωμεν, μετ' ἐθνικῆς ὄντως ὑπερηφανείας, σήμερον, τὸν σε-
βαστὸν Γέροντα Ἐφέσου κ. Ἀγαθὰγγελον, τὸν Μιτυλήνης Κων-
σταντῖνον τὸν Βαλιάδην, τὸν Ἡλιουπόλεως Ταράσιον, τὸν Με-
θύμνης Γλυκᾶν τὸν Νικηφόρον, τὸν Φιλαδελφείας Διονύσιον καὶ
λοιπούς.

Σεβαστὴ ἁγία καὶ ἱερὰ ὄθεν ἡ μνήμη τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου
Κων)πόλεως Γερμανοῦ τοῦ Δ', ὃς τὸν πρῶτον ἔθεσε θεμέλιον λί-
θον τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνωτέρου ἡμῶν κλήρου, συστήσας τὴν ἐν
Χάλκη θεολογικὴν Σχολὴν τὸ 1845. Εἶθε δ' ὅσον τάχιστα, ἀπὸ
καρδίας εὐχόμεθα, ἀναρνηθῆ ἕτερός τις νέος Γερμανός εἰς τὸ ἡ-
μέτ. Ἔθνος, ὃς νὰ δυνήθῃ νὰ ἐξεύρῃ καὶ ἐφαρμώσῃ μέσον τι δι'
οὗ νὰ μορφωθῇ καὶ ὁ κατώτερος, ὁ ὅποιος τῇ ἀληθείᾳ, ὡς ἔτι καὶ
νῦν ἔχει, τὸ πλείστον αὐτοῦ μέρος τὸ ὑλάχιστον, δὲν φέρει τιμὴν
εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Ἐρωτῶμεν δὲν εἶνε ἄραγε δυνατόν ἐν ἐ-
κάστη τῶν κυριωτέρων ἐπαρχιῶν ὡς λ. γ. ἐν Μαγνησίᾳ, ἐν Σμύρ-

καὶ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Κων)πόλεως, θὰ νηχόμεθα νὰ
διαταχθῇ, εἰ δυνατόν, ῥητῶς ἀπὸ μέρους τῆς Μεγάλης
τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πρὸς ἅπαν τὸ ὀρθόδοξον χρι-
στιανικὸν πλήρωμα, ὥστε καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ ἐν
ἀπάσαις ἐν γένει ταῖς Ἐκκλησίαις ἐρμηνεύηται τὸ τῆς
ἡμέρας εὐαγγέλιον, ἀναγινωσκόντων πάντοτε, ἐν ἐλλεί-
ψει εἰδικοῦ Ἐρμηνευτοῦ ἢτοι ἱεροκέρυκος, τῶν ἱεροου-
γούντων ἱερέων ἢ καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ διδασκάλων ἐκά-
στης χριστ. Κοινότητος καὶ ἐνορίας τὴν ἐρμηνείαν τοῦ
Θείου καὶ σωτηριωδεστάτου ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἐκ τοῦ Κυ-
ριακοδρομείου τοῦ ἀοιδίμου Θεοτόκη, οὗ αἱ θαυμασταὶ
ἐννοιαὶ καὶ τὸ ὠραῖον λεκτικὸν τοῖς πᾶσιν εἰσι κατα-
ληπτὰ καὶ ὠφέλιμα, ὡς γνωρίζομεν τοῦ Ἀποστόλου
Παύλου ῥητῶς περὶ τούτου ἄλλως τε λέγοντος «ἐὰν δὲ
μηδ' ἢ διερμηνευτῆς, σιγαίτω ἐν ἐκκλησίᾳ·
ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ θεῷ» (Κορ. Α'.
Κεφ. ΙΑ'. 26.) Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ἢτοι περὶ τοῦ τρό-
που τῆς λειτουργίας τῶν παρ' ἡμῖν Σχολείων, ἀφίνο-

νη, ἐν Καισαρίᾳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Κρήτῃ καὶ
ἐν Μιτυλήνῃ τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ συστηθῇ ἀνὰ μίαν ἱερατικὴν Σχο-
λὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Κων)πόλει τοιαύτης, συντηρούμεναι δι'
ἐξόδων ὅλων τῶν κοινοτήτων τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν νὰ
λαμβάνωνται εἰς τὸ ἐξῆς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἡμῶν ἐπὶ
βεβαία ἐπαρκεῖ καὶ ὀριζομένη μισθοδοσίᾳ; Ἡ Πάτρις, αἱ Κυθωνίαι
καὶ τόσα ἄλλα μικρὰ καὶ ὀλιγανθρωπότατα μέρη ἠδυνήθησαν
νὰ συντηρήσωσιν ἄλλοτε τὰς περικλεεῖς καὶ σωτηρίου ἐκεῖνας
Σχολὰς, καὶ ἐπαρχίαι τοιαῦται ὀλόκληροι, πλουσιώταται καὶ πο-
λυανθρωπόταται δὲν θὰ δυνήθουν νὰ διατηρήσουν μίαν ἱερατικὴν
Σχολὴν! Τὰ πάντα δυνατὰ καὶ εὐκόλα ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἢ ἀπὸ
μέρους αὐτῶν θέλησις. Ὁ ἱερεὺς ὡς ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἐπαγ-
γέλματος πολλῶν πραγμάτων εἶναι ὀφειλέτης εἰς τὴν Κοινωνίαν
σήμερον· διὸ καὶ εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὸ ἐξῆς πλέον οὗτος νὰ
ἦναι ὅσον τὸ δυνατόν λόγιος καὶ μὲ καλὴν ἀνατροφὴν ἀνθρώπος·
διότι «χεῖλη ἱερέως φυλάσσεται γινῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν
ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι Ἄγγελος Κυρίου Παντοκράτορός ἐ-
στι» Μαλαχ. Β'. 7.

μεν γὰρ κοίρωσι τὰ περὶ τούτων οἱ ἡμεῖς. Ἀναγνώσται
ἐκ τῶν ἐξῆς ὁραίων τοῦ Μέρτορος λέξεων. 1)

« Πάντες γινώσκομεν ὅτι οἱ 80—90 τοῖς ἑκατὸν ἐκ τῶν
μαθητῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν εἰσὶν ἐκ τῆς μεσαιᾶς καὶ κα-
τωτάτης τάξεως· οὗτοι δ' ἐπιαιετῆς ὄντες ἐν ταῖς σχο-
λαῖς εἰσάγονται καὶ τρία ὅλα ἔτη διανύουσι σπουδάζον-
τες τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ ἐν μέρει τὴν ἀριθ-
μητικὴν. Μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὸ ξηρὸν τῆς γραμματι-
κῆς μάθημα προβιβάζονται, τὸ ὁποῖον ἄλλα τρία ὅλα
ἔτη ἐξακολουθοῦσιν ἐπαναλαμβάνοντες τὴν ἐφαρμογὴν
αὐτοῦ ἐπὶ κειμένων ὄλων διαφόρων τῆς ἱερᾶς γραφῆς, εἰς
δὲ τὴν κατήχησιν ὡς ἐν παρεργῶ ἀσχολοῦνται, ἄχρις οὗ
τὰ στοιχειώδη λεγόμενα μαθήματα μετὰ πολλοῦ κόπου
ἀναλόγως τῆς οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς, τῆς νεανικῆς ἡλι-
κίας, τῆς μὴ ἐπιτηρήσεως παρὰ τε τῶν διδασκάλων καὶ
τῶν γονέων αὐτῶν, ἔτι καὶ τῆς φυσικῆς τινῶν νωθρότη-
τος μηχανικῶς καὶ οὐδέποτε κατὰ βάθος σπουδάζουσιν.

Ἐν τῷ ἑξαετῇ ὄθεν τούτῳ διαστήματι ὅλως ἐπιπο-
λαίως τὰς περὶ κατηχίσεως γνώσεις ἀποκτιῶντες καὶ ὅ-
λως τὰ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς στερούμενοι, ὡς οὐδέποτε περὶ
Θεοῦ, περὶ προσευχῆς, περὶ ἐγκρατείας, περὶ τῆς πρὸς τὸν
πλησίον ἀγάπης, ὡς καὶ περὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν

1) Λυπηρὸν τὸ ὠραῖον καὶ χριστιανικώτατον ταῦτο περιοδικὸν
νὰ μὴ ὑπάρχη πλέον! Τὰ τοιαῦτα πρὸ πάντων διδακτικὰ καὶ ἐ-
θνοφελῆ ἀναγνώσματα πρέπει νὰ ὑποστηρίζωνται, ἀλλ' ἡμεῖς δυσ-
τυχῶς, ὡς ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν, εἴμεθα κατὰ τι ἀψήκοροι
εἰς τὰς τοιοῦτου εἴδους ὑποχρεώσεις, ἐφημερίδων, σπουδαίων συγ-
γραμμάτων, περιοδικῶν καὶ λοιπῶν, ἀποφεύγοντες πολλακίς τὴν
συνδρομὴν ἡμῶν μόνις τῆς πληρωμῆς αὐτῆς ἀρξάμενοι ἐφ' ᾧ καὶ
εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ναυαγοῦσι παρ' ἡμῖν τὰ πλεῖστα τῶν τοιοῦτων
ἀντιθέτως πάντοτε πρὸς τὰ τῶν Εὐρωπαίων, ἅτινα οὐ μόνον
δυσκόλως παύονται ἀπαξ ὀργανωθέντα, ἀλλὰ καὶ ἐμμένουσι δα-
ψιλῶς παρέχοντα τοῖς συνδρομηταῖς αὐτῶν, τὴν προσδοκομένην
ἠθικὴν ὠφέλειαν. Εὐχόμεθα ὄθεν ἀπὸ καρδίας ὅπως ὅσον τάχιστα
ἡ ἐκδοσις τοῦ ὠραίου τούτου περιοδικοῦ καὶ αὐθις ἐπαναληφθῆ.

σπουδαίως διδαχθέντες, ὡς οὐδὲ ἐκ τῆς πρὸς ταῦτα δια-
γωγῆς καὶ συμπεριφορᾶς τῶν διδασκάλων αὐτῶν παρό-
δειγμα τοιοῦτον λαβόντες, ταύτας, ἐκ τῆς σχολῆς ἐξερ-
χόμενοι καὶ εἰς βιωτικὰ ἔργα διδόμενοι, ὅλως λησμο-
νοῦσι, καὶ μόνον ὀλίγον νὰ γράφωσι καὶ τὰς ἀριθμη-
τικὰς αὐτῶν ἐργασίας νὰ τελῶσι δύνανται, καὶ ταύτας
ὅλως ἀτελῶς, ὅπως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργῶνται ἐν-
ταὶ ἀπὸ μαθητῆν ἐπὶ μόνῃν τριετίᾳ ἐπὶ ἀπλουσιότητος
γραμματοδιδασκάλου ἢ ἐλαχίστου παιδαγωγοῦ τὴν ἀ-
νάγνωσιν, τὴν γραφὴν, καὶ τὴν ἀριθμητικὴν ἄνευ γραμ-
ματικῆς διδαχθέντα μέχρι μόνῃς τῆς δεκαετοῦς αὐτῶν
ἡλικίας. Τί δὲ τὸ καθήκον αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν, τί
πρὸς τὸν πλησίον, τί πρὸ πάντων σημαίνουσι τὰ ὅσα
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκονται καὶ ψάλλονται οὐδὲ
γὰρ περὶ πάντων τούτων ἐννοοῦσιν.

Καὶ ἵνα κατανοήσωσιν οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν κατὰ πό-
σον ἀδικοῦσι τὸ ἔθνος, ἐξ οὗ δι' ἀκαταλογίστων θυ-
σιῶν συντηροῦνται, ὡς μᾶς δείξωσιν, ἂν δύνανται, ἕνα
μόνον ἄνθρωπον, ὅστις μετὰ τὴν ἑξαετῆ μαθητείαν τὴν
σχολὴν ἀποχαιρετήσας, δύναται νὰ πράττῃ τι γραμματι-
κῶς δι' ὅσων διὰ τῆς γραμματικῆς ἔμαθε.

Οἱ τῆς ἀνωτέρας λεγόμενοι παιδείας νοοῦσιν αὐτὰ,
ἀλλὰ δηλητηριοσθέντες ὑπ' αὐτῆς τὴν τε Γραφὴν καὶ
τὰς ἀκολουθίας χλευάζουσιν· οἱ τοιοῦτοι, τὴν ἀνωτέραν
ταύτην λεγομένην παιδείαν μὴ ὅπως ἔδει ἀποκτήσαντες
σπανίως ἄλλοι πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἄλλοι δὲ πρὸς τέρασιν
μᾶλλον ἐκκλησιαζόμενοι, ὅλον τὸν βίον αὐτῶν ἐν τῷ
κρηπτῷ ἐν ἀσωτείᾳ διαβιοῦντες, ἐν τῷ γήρατι αὐτῶν
ὡς ὅλως ἀγνοοῦντες ποῦ νὰ καταφύγωσιν, ἕνα μόνον
σταυρὸν ὡς τὰ βρέφη ποιοῦντες ὑπὸ βαρεῖαν εὐθύνην
ἀποθνήκουσιν.

Ἀλλ' ἐὰν οἱ μαθηταὶ οὗτοι ἐν τῇ πρώτῃ τριετίᾳ τὰ
μαθήματα τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀναγνώσεως διὰ τῆς κα-
τηχίσεως καὶ τῆς Γραφῆς κατὰ τὴν νέαν μέθοδον καὶ
οὐχὶ ὡς τὸ πάλαι ἐλάμβανον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τριετίᾳ

ἐπὶ τῶν κειμένων τῆς Γραφῆς γραμματικῶς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἐσπούδαζον καὶ ὅσον ἔνεστι κατενόουν αὐτήν, εἶτα δ' ἐκ τῆς σχολῆς ἐξερχόμενοι, καί-τοι εἰς ἔργα διδόμενοι, εἰς τῶν καθ' ἑκάστην ἑορτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπαγγελομένων ἐνεστερνίζοντο, ἡρέμα τὰ εἰς αὐτοὺς ἐν τῇ σχολῇ διδασκόμενα καὶ διὰ τῆς ἡλικίας πρὸς τὸ ὕψος τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐχώρουν καὶ συμφῶνως πρὸς τὰ θείας διδασκαλίας ἀφ' ἑαυτῶν ἠθικοποιούντο καὶ διεβίουν, πρὸς δὲ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἐκ νέου ἠκροῶντο αὐτῶν ὑπὸ τῶν Πρεσβυτέρων, διὰ καταλλήλοτάτου τινος καὶ ὁμοιομόρφου τρόπου, ὅστις εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῇ, καὶ συζητηθεὶς ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων τοῦ ἔθνους, δι' ὧν ἠθικοποιητικῶν μέσων ἀνεπαισθήτως θὰ ἐδιδάσκοντο τὰ πλήθη τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν, τὴν πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἄγουσαν, ἂν λέγω, ὅλα ταῦτα ἐγίνοντο, κατὰ πόσον ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἤθελεν εἶσθαι οὐράνιος μᾶλλον ἢ γῆϊνος ;

Ἴδου πᾶν ὅτι καθ' ἡμᾶς θεωροῦμεν ὡς ὀφελίμον καὶ ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ καὶ ὅπερ φρονοῦμεν ὅτι σύμπαν τὸ ἔθνος θέλει παραδεχθῆ ὡς τὸ μόνον σωτήριο.

Προβαίοντες ὅθεν λέγομεν ὅτι οὐδόλως εἶναι δίκαιον, ὡς τινες δι᾽εχυρίζονται, νὰ ἐμποδισθῇ ἢ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν διδασκαλία τῶν Πρεσβυτέρων, λόγῳ μὴ ἢ Γραφῆ καὶ τὰ δόγματα διὰ τῆς κακῆς δῆθεν τούτων διδάξεως νοθευθῶσιν ἀπ' ἐναντίας μάλιστα μεγίστη ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα ἡ τοιαύτη διδασκαλία ἐπεκταθῇ ὅπου ἐπὶ τῆς γῆς εἰσὶν ὀρθόδοξοι. 1) Ἀλλ' ὑποτεθεί-

1) Οἱ σημερινοὶ διαμαρτυρούμενοι (Προτεστάνται), καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἂν καὶ ὑστεροῦσι κατὰ πολὺ εἰς τὸ δογματικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ μέρος, εἶναι ἀνώτεροι ὡς πρὸς τὸ πρακτικόν· εἶναι ἀλήθεια πικρὰ δι' ἡμᾶς ταῦτο, ἦν δὲν δυνάμεθα νὰ κρύψωμεν. Ὑπάρχουσι δηλ. πολὺ περισσότεροι μεταξὺ αὐτῶν ἀγαθοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνθρωποι σήμερον ἢ μεταξὺ ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων

οἶθω καὶ ὅτι τινὲς τῶν Πρεσβυτέρων εἶναι ἀναρμόδιοι μὴ ἐξεταζόμενοι δὲν διακρίνονται ὅπως ἐμποδισθῶσιν ; ἀκόμη καὶ οἱ ἁρμοδιοὶ δὲν θέλουσιν εἶσθαι ὑπὸ ἐποπτείας ; ἢ μήτοι τὸ ὅλον ἀκροατήριον θὰ στερηθῆ ὅ-λως ἀνδρῶν καλῶς τὴν γραφὴν νοούντων ;

καὶ διατί ; διότι ἔχουν τὴν διδασχὴν καθ' ἑκάστην εἰς τε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ σχολεῖα των, καὶ διότι δὲν πίπτει ποτέ, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἄλλας μὴ ἐργασίμους ἡμέρας ἀπὸ τὰς χεῖρας των τὸ ἠθικοποιεῖν καὶ φωτίζειν, ἱερὸν εὐαγγέλιον.

Τὸ παράδοξον δὲ καὶ λυπηρότατον συνάμα εἶναι ὅτι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων, ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἤδη, ἄνθρωποι ἡμιμαθεῖς καὶ μικρόνοες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, βλέποντες τὸ θαυμάσιον τοῦτο τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν διαμαρτυρουμένων, καὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως πως νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτὸ, ὑποθέτουν, ἐν τῇ ἀμαθείᾳ καὶ ἀπειρίᾳ των ὅτι τὰ τῶν καλῶν τούτων ἀνθρώπων θρησκ. δόγματα ὑπερτεροῦσι τῶν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας· διὸ καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐκφέρουσι γνώμην ὅτι πρέπει νὰ πλησιάζωμεν ἡμεῖς εἰς αὐτοὺς, ὅσον τάχιστα, εἰ θέλωμεν τὴν σωτηρίαν μας ! οἱ δὲ πάλιν, καὶ οὗτοι οἱ πλέον ἀμαθεῖς καὶ ἀχαρακτήριστοι, προσέρχονται εἰς τοὺς διαμαρτυρουμένους καὶ συγκοινωνοῦσι μετ' αὐτῶν, ὡς τοῦτο δυστυχῶς εἶχε συμβῆ ἢ πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐν Μαχνησίᾳ, σκανδαλίσαν οὐκ ὀλίγον τὴν ἐκεῖ ὀρθόδοξον χριστιανικὴν Κοινότητα ὡ τῆς ἀνοίας, ὡ τῆς ἐπιπολοιοῦτος τῶν τοιοῦτων ἀνθρώπων ! τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα ἡμῶν αὐτῶν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐν τῇ ἀμαθείᾳ των, τὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ἁμωμον ἡμῶν θρησκείαν, ἀγνοοῦντες ὀλοτελῶς, ὡς φαίνεται, οἱ δειλαιοὶ, ὅτι ὅλοι ἐν γένει οἱ διαμαρτυρούμενοι θεολόγοι, καὶ ἰδίᾳ οἱ τῆς Ἀγγλίας λίαν πεπαιδευμένοι καὶ σοφώτατοι ἄνδρες, μιᾶ φωνῇ ὁμολογοῦσι σήμερον ὅτι μόνον ἡμεῖς οἱ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὀπαδοὶ ἐτηρήσαμεν ἀλώβητον καὶ καθαρὰν μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῶν θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων τῆς χριστ. πίστεως, ἀκριβῶς ὅπως πρέλαβον αὐτήν οἱ προπάτορες ἡμῶν ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ ὅπως τὰ ἐξήγησαν αἱ ἐπτὰ ἁγίαι καὶ αἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Τὸ ὅτι δὲ ἡ λεγομένη ἀνωτέρα τῶν ἀνθρώπων παιδεία καὶ ὑψηλὴ φιλοσοφία ἢ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἄγουσα, εἶναι ἀδύνατον πρὸ τῆς δεκατριετοῦς ἡλικίας νὰ κατανοηθῆ, οὐδεὶς, ὡς φρονοῦμεν ν' ἀρνηθῆ δύναται. Ὅθεν ἐπειδὴ οὐδόλως ζημιοῦνται οἱ διὰ τὰς ἐπιστήμας προαλειφόμενοι, ἀντὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ὡς ἀνώτερον ἐξεθέσαμεν διανύσωσι, καὶ ἐπειδὴ μᾶλλον ἐκ τῆς κατανοήσεως τῆς Γραφῆς ἠθικοποιοῦνται, μετὰ δὲ τὴν καταλληλοτάτην δεκατριετὴ ἡλικίαν ἔχουσι πάντοτε ἠνεωγμένον τὸ στάδιον, ἵνα πρὸς τὰς ἐπιστήμας προβῶσι καὶ σοφισθῶσι, διὰ τοῦτο δέον ἐστὶν ὅπως βιασθῆ τὸ ἐν ἐνεργείᾳ σύστημα τῆς διδασκαλίας. Τότε, διὰ τῆς Γραφῆς τῶν θεῶν ἀφομοιούμενοι οἱ υἱοὶ ἡμῶν, καὶ ὡς φιλόλογοι καὶ ὡς ἐπιστήμονες τρισενδαίμονα τὸν βίον διανύσουσι καὶ πλήρεις ἐλπίδος μετ' ἀφάρτου ἀγαλλιάσεως πρὸς τὸν Πλάστην ἀπελεύσονται.

Ταῦτα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μαθητὰς μέχρι τοῦ τρισκαιδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Πολλοὶ δὲ τῶν γονέων ἐπιθυμοῦντες, ἵνα μορφώσωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ τοι μετὰ πολλοῦ κόπου, ἐν τούτοις συντηροῦσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὰ γυμνάσια, διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦνται τέσσαρα ἔτη. Ἀλλ' ἐνῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην πρὸ πάντων ἔχει ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος τῆς θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως, ἣτις μόνη ἑυθυμίζει τὰ ἦθη καὶ μορφώνει τὴν καρδίαν, οἱ καλοὶ ἡμῶν καθιγγηταὶ τῶν γυμνασίων μὲ πάντος μὲν ἄλλου εἶδους γνώσεις φροντίζουσι νὰ παραγемίσωσι τῶν μαθητῶν τὴν κεφαλήν, περὶ τῆς ἀνάγκης ὅμως τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν μορφώσεως πάντῃ ἀμεριμνοῦσιν, ὡς πρᾶγμα ὅλως ἀνάξιον λόγου αὐτὴν θεωροῦντες. Ἐκ τούτου τί συμβαίνει; νὰ ἐξέρχονται οἱ νέοι τῶν γυμνασίων, εἴτε ἡμιμαθεῖς εἴτε τελειοδίδακτοι, πεφυσιωμένοι, οἰηματῖαι, καὶ ψυχρότατοι εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν μόνον νὰ μυκηροῦσιν ἕμαθον ἀπὸ τῆς μεγαλειτέρας μερίδος τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Τοιοῦτοι δὲ ὄντες, κα-

ταφρονοῦσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους θεωροῦσιν ἑαυτοὺς καὶ νοημονεστέρους καὶ σοφωτέρους καὶ ἀνωτέρους, δὲν ὑπακούουσιν εἰς αὐτοὺς, περὶ οὐδενὸς ἄλλου σκέπτονται ἢ μόνον περὶ τοῦ πῶς νὰ ἐνδυθῶσιν, ὅσον ἔνεστι κάλλιον, καὶ περὶ τοῦ τίς περισσοτέρας νεανίδων καρδίας νὰ κερδίσῃ! Ἐντεῦθεν αἱ δυστυχίαι τῶν οἰκογενειῶν, ἐντεῦθεν αἱ ἀθλιότητες, ἐντεῦθεν τὰ κακὰ πάντα, τὰ ὁποῖα ἐξ ὀλοκλήρου θὰ προελάμβανε μία ὅλως διάφορος διδασκαλία ἐκείνης, ἡ ὁποία σήμερον γίνεται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γυμνασίοις, τῶν ὁποίων οἱ μαθηταὶ δύνανται ἴσως νὰ ἐπιλύσωσι προβλήματα τριγωνομετρίας καὶ Ἀλγέβρας πολὺ δύσκολα, νὰ μεταφράζωσιν Ὅμηρους καὶ Πινδάρους, νὰ ἐξηγῶσι γαλλικὰ, ἀγγλικὰ, λατινικὰ καὶ ἄλλα, δὲν θὰ δυνηθῶσιν ὅμως οὔτε λέξιν νὰ ἀπαντήσωσι, ἐὰν ἐρωτήσῃ τις αὐτοὺς καὶ περὶ τοῦ ἐλαχίστου τῶν τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἀφορῶντων, ἢ τὸ πολὺ ἴσως θὰ φανῶσι γνωρίζοντες ἐπιπολαίως τινὰ, τὰ ὁποῖα κάλλιον θὰ ἦτο ἐπίσης νὰ μὴν ἐγνώριζον, διότι τὰ ἕμαθον τόσον κακῶς, ὅστε μᾶλλον πρὸς βλάβην αὐτῶν τείνουσιν ἢ πρὸς ὄφελος, μᾶλλον πρὸς καταστροφὴν ἢ πρὸς ἐπικοδόμησιν.

Ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν διὰ τὴν τῶν θυγατέρων ἡμῶν ἐκπαίδευσιν; ὦ! ἐνταῦθα πλέον ἰλιγγία τις, Μήτι νομίζεις, ἀναγνώστα, ὅτι θέλομεν τινα νὰ προσβάλωμεν; ἄπαγε! τὸ σύστημα εἶναι ὀλέθριον τὸ σύστημα δέον νὰ μεταβληθῆ ριζιδόν.

Αἱ κόραι ἔχουσιν ἀνάγκη νὰ μάθωσιν ὅσον ἔνεστι καλῶς ἅ τὴν νεοελληνικὴν, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν νέαν τοῦ Γεράκη γραμματικὴν, καὶ μὲ κείμενον τῶν τοσοῦτων ἠθικῶν ἐν τῇ νεοελληνικῇ γεγραμμένων βιβλίων ἄριστα δύνανται νὰ σπουδάσωσιν, ἀποπερατοῦσαι τὰς σπουδὰς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ κειμένου τῆς καινῆς Διαθήκης β'. νὰ γράφωσιν εὐαναγνώστως καὶ ὀρθῶς ὅποσδήποτε γ'. τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν δ'. τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ ε. τὴν Γεωγραφίαν.

Ταῦτα εἰσὶ, τὰ ὁποῖα ὡς ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ἢ κόρη. Ὡς γυνὴ δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκμάθῃ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, ἤτοι τὴν ῥαπτικὴν, τὴν μαγειρικὴν καὶ ἐν γένει ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν καλὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου. Ἀλλ' ὡς μήτηρ, καὶ μάλιστα χριστιανὴ μήτηρ, εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων νὰ γίνῃ στενὴ φίλη τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐνστερνισθῇ τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐκμάθῃ τὸ «ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ἡμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου», ἀνάγκη ἵνα ἀπαλλαγείσα πασῶν τῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν ἀσκηθῇ εἰς τὴν μελέτην τοῦ νόμου τοῦ Κυρίου, ἔχουσα πάντοτε ἐν μνήμῃ, τὸ ὅτι ὁ προορισμὸς αὐτῆς οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ τὸ νὰ μορφώσῃ πολίτας χρηστοὺς καὶ μητέρας ἀξίας νὰ φέρωσι τὸν τίτλον χριστιανῶν ὀρθοδόξων.

Ἄλλως ἄνευ τῶν γνώσεων τούτων ὅλως ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποκατασταθῶσιν αὐταὶ καλὰ μητέρες ἢ ἐνάρετοι σύζυγοι. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὄχι μόνον οἱ δέκα ὀκτὼ αἰῶνες κηρύττουσιν ἀλλὰ καὶ χίλιοι δέκα ὀκτὼ ὑπὸ τοιαύτην διδασκαλίαν ἂν παρέλθωσιν, εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον θέλομεν εὐρίσκεισθαι πάντοτε.

Μετὰ χαρᾶς δ' ἡμῶν ἀφάτου βλέποντες ὅτι δὲν εἴμεθα μόνον οἱ ταῦτα φρονοῦντες, εὐελπιστοῦμεν, ὅτι μετὰ παρέλευσιν οὐχὶ πολλοῦ χρόνου θέλει ἀποσκορακίσει βαθμηδὸν τὸ ἡμέτερον ἔθνος τὸ μέχρι τοῦδε καταστρεπτικώτατον σύστημα τῆς διδασκαλίας καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰσαγάγῃ τὴν ἐπὶ τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου, τῆς ἀκραδάντου ταύτης βάσεως στηριζομένην σοφίαν «**Ἀ ρ χ ἦ σ ο φ ί α ς φ ό β ο ς Κυρίου**».

Ἐλθωμεν δὲ νῦν καὶ αὐθις εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸ κενόριον ἡμῶν θέμα, ἐξ οὗ ἠναγκάσθημεν νὰ μακρυνθῶμεν ὀλίγον ἐνεκεν τοῦ κακῶς ἐνεργουμένου διδακτικοῦ συστήματος τῶν πλειζων παρ' ἡμῖν Σχολείων.

«Δὲν πρέπει δὲ, ὡς παρὰ τοῖς πολλοῖς συμβαίνει δυστυχῶς τοῦτο, (λέγει ὁ αἰοίδιμος Α. Μελάς) νὰ συγχέ-

ωμεν καὶ νὰ ταυτίζωμεν τοὺς «ἐξωτερικοὺς τύπους» τοῦ χριστιανισμοῦ μὲ τὴν «ἐσωτερικὴν οὐσίαν» αὐτοῦ, ἤτοι μὲ τὸ ἐσωτερικὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα, ὅπερ, ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνοικοῦν, ἐξαγιάζει αὐτήν. Οἱ αἰσχροῦς διάγοντες, μ' ὅλας τὰς προσευχὰς καὶ τὰς νηστείας αὐτῶν, δὲν εἶναι χριστιανοί, ἀλλὰ ψευδοχριστιανοί· εἶναι νομίσματα κίβδηλα κεχρυσωμένα μὲν ἔξωθεν, μηδεμίαν δ' ἐσωτερικὴν ἀξίαν ἔχοντα· εἶναι τοῖχοι ἐξωτερικῶς μὲν λάμποντες, ἐσωτερικῶς δὲ πλήρεις σήψεως καὶ δυσωδίας. Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἤροτρίασε τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἀλλὰ ἐσωτερικῶς μόνον ἔψαυσεν αὐτήν. Θρησκεία δὲ ἐξωτερικὴ, μὴ κατερχομένη ἐντὸς τῆς καρδίας οὐδὲ διὰ χρηστῆς ἀγωγῆς καὶ καλῶν ἔργων ἐκδηλουμένη, δὲν εἶναι θρησκεία, ἀλλ' ἀσέβεια καὶ τοῦ Θεοῦ ἐμπαιγμός. Διὰ τοῦτο «**Τί μὲ καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω**» εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Κατὰ τὸν προφήτην δὲ «**Ἡσαΐαν βδελύσσειται ὁ ὕψιστος καὶ τὰς προσευχὰς καὶ τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσφορὰς καὶ τὰς νηστείας καὶ τὰς ἀργίας καὶ τὰς ἐορτὰς, ὅσας ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν καλῶν ἔργων δὲν συνοδεύονται.**»

Οἱ δὲ περὶ τὴν θρησκείαν ἀδιαφοροῦντες, ἐντίμως δὲ διάγοντες, ὁμοιάζουσι κτίρια μεγαλοπρεπῆ μὲν καὶ ὠραία, ἀλλ' ἄνευ θεμελίων καὶ βάσεως στερεᾶς· ὁ πρῶτος σφοδρὸς ἄνεμος δύναται νὰ κατακορημίσῃ αὐτὰ· οὐδεὶς δὲ ἐχέφρων κατοικεῖ εἰς αὐτὰ. Ἀβάσιμοι ἐπίσης καὶ επικίνδυνοι, ὡς τὰ κτίρια ταῦτα, εἶναι ὅσοι δὲν στηρίζουσι τὴν διαγωγὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀκραδάντου βάσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἄνευ τῆς ὁποίας ἠθικὴ ἀληθείς, σταθερὰ καὶ ἐδραία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Οἱ πλεῖστοι δυστυχῶς ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἐν τῇ ἀμαθείᾳ καὶ ἀπλότητι αὐτῶν, ὡς χριστιανικὴν θρησκείαν κυρίως ἐκλαμβάνουσι τὴν ἐξωτερικὴν μόνον λατρείαν, ἤτοι τὴν τήρησιν τῶν ἐορτῶν, τὰς νηστείας κτλ. ἀδιαφοροῦντες καὶ παραβλέποντες τὰ λοιπὰ ὅλα ὡς δευτερεύοντα

καὶ ὅλως μικροῦ λόγου ἄξια πράγματα 1). Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐν τῇ σοφίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ αὐτῶν ἐκλαμβάνουσιν ὡς τοιαύτην τὰς θεολογικὰς θεωρίας, ἃς ὁ χριστιανισμὸς ἐπροκάλεσε, οὐδόλως δὲ ἐννοοῦσι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ὅτι ἡ βάσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐναπόκειται ἰδίως εἰς τὴν θείαν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ.

Περαιῶντες δὲ νῦν τὴν ἡμετ. πραγματείαν μετὰ θάρρους καὶ πολλῆς τῆς παρρησίας ἡμῶν ἐν τέλει λέγομεν: Δὲν πρέπει οὐδόλως νὰ ἀποθαρσύνωμεθα, μηδὲ νὰ ἀποδειλιώωμεν πλέον ἀπέναντι ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς μερίδος τοῦ Ἔθνους, προκειμένου λόγου περὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ νὰ ἀρῶμεθα θάρρους πρῶτον ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἶτα ἐκ τῆς ὀρθῆς καὶ γεγυμνασμένης κρίσεως τῶν εὐ φρονούντων ἐξ ἡμῶν, ὅπως ἀνεύρωμεν τὴν θεραπείαν τῆς καχεκτικῆς καταστάσεως τῆς ἡμετ. κοινωνίας ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πρέπει ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἱερωμένοι τε καὶ λαϊκοὶ, νὰ ὀργανισθῶμεν, νὰ ἐξεέλθωμεν μετὰ παρρησίας καὶ νὰ ἐργασθῶμεν ὅλαις δυνάμεσιν ἐνώπιον τῆς ἀμορφώτου εἰσέτι, κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ ἡμιμαθοῦς ἡμῶν κοινωνίας, ἣτις κακῶς ὀσημέραι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς θρησκείας ἀναπτυσσομένη ἐκτροχιάζεται βαθμηδὸν καὶ καταλήγει ἐπὶ τέλους εἰς

1) Οἱ τοιοῦτοί εἰσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, φανατικώτατοι, ἐξ ἐκείνων δηλ. οἱ ὅποιοι «νηστεύουν τὸ λάδι καὶ πνίγουν τὸν λαδὸν» κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον· ἐνῶ πάλιν οἱ ἕτεροι, οἱ λεγόμενοι ἀνεπτυγμένοι, πράττουσιν ὅλως τὰ ἐναντία πρὸς πείσμα τῶν πρώτων, ὡς φάνεται· ἀπέχουν δηλ. τῶν κακῶν ὅπως δὴποτε, ἀλλ' ἀθετοῦν δημοσίᾳ καὶ περιφρονοῦν τὰς κανονισμένας τῆς ἐκκλησίας νηστείας καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἑορτάς, ὥστε καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ, καθ' ἡμᾶς, πόρρω ἀπέχουσι τοῦ νὰ ᾔναι φρόνιμοι καὶ ἀληθεῖς χριστιανοί· καθότι ὁ τέλειος καὶ πρῶγματι εὐσεβὴς χριστιανὸς οὐδόλως ἐνοχλεῖ ἢ σκανδαλίζει τοὺς ὁμοίους του, ἀλλὰ βεβδίζει ἀκριβῶς καὶ ἀπρασαλεύτως πάντοτε ὡς συμβουλεύει ἡμᾶς καὶ ὀδηγεῖ ὁ ἴδιος· Ἀπόστολος. (Ρωμ. ΙΒ'. 11. ΙΔ'. 19.)

τὴν ἀθρησκείαν. Ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀνταπαρνήσις εἶναι στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἀφεύκτως, μάλιστα ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, πρέπει νὰ φέρῃ ὁ λειτουργὸς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπως καθίσταται σεβαστὸς καὶ ἀποτελεσματικῶς ὀφέλιμος τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὸς στρατιώτης κατὰ τῶν ἐκ συστήματος σήμερον πολεμίων τῶν ἱερῶν ἰδεῶν· ἄνευ εἰλικρινείας καὶ ἀνταπαρνήσεως ὁ κληρικὸς σήμερον μάλιστα, καθίσταται ἄκαρπος, περιφρονεῖται καὶ ἐξευτελίζεται. Τὰ πνεύματα τοῦ αἰῶνος ἡμῶν εἶναι λίαν ἀπαιτητικά. Ἡ σημερινὴ ἐποχὴ, δὲν εἶναι ἡ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅτε ὁ θεόστεπτος ἐκεῖνος βασιλεὺς ἔλεγεν : «οὐ χροὶ τῶν ἱερῶν τὰ πλημμελήματα δηλα γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς, ἵνα μὴ σκανδάλου πρόφασιν ἐντεῦθεν λαμβάνοντες ἀδεῶς ἀμαρτάνωσιν» ἀλλ' εἶναι ἐποχὴ, καθ' ἣν πᾶσα ἀδυναμία τοῦ κληρικοῦ ἀναφανδὸν επικρίνεται, πᾶσα δὲ παρεκτροπὴ ἀνεπιεικῶς στιγματίζεται, καὶ μάλιστα ὑπὸ κακεντροχῶν καὶ μοχθηρῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πολλάκις καὶ τὰ ἐλάχιστα μεγάλα ποιοῦντες διαδίδουσιν αὐτὰ πανταχοῦ, ὡς καὶ διὰ τοῦ τύπου ἔστιν ὅτε, τοῖς μὲν εὐσεβέσι καθιστάμενοι σκάνδαλον, τοῖς δὲ ἀπιστοῦσι χορηγοῦντες ἐπιχειρήματα πρὸς τὴν ἀσέβειαν. Ἀνάγκη λοιπὸν, ἐπαναλαμβάνομεν, εἰλικρινοῦς ἀνταπαρνήσεως καὶ ὀργανικῆς συνάμα καὶ συστηματικῆς ἐργασίας ἐκ μέρους ἀπάντων ἡμῶν, καὶ ἰδίᾳ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας· διότι τὸ κακὸν τῆς ἀθείας προχωρεῖ, καὶ ὁ χρόνος λίαν κατεπείγει. Ὁ Θεὸς δὲ τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης εἴη μεθ' ἡμῶν ἐς' αἰὲ ὀδηγῶν καὶ φωτίζων ἡμᾶς πάντοτε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον. Ἀμήν.

Ἀπ' ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἄστρα εἶναι πάντοτε γραμμένον καὶ ὁ καθέννας, ἂν κινάξῃ, ἡμπορεῖ νὰ τὸ ἰδῇ·
«Ἀνθρώπε, θέλεις νὰ ἦσαι μίαν ἡμέραν μετ' ἡμᾶς;
» Αὐτοῦ κάτω νὰ πιστεύῃς, νὰ ἐλπίζῃς, ν' ἀγαπᾷς.»

Τ Ε Λ Ο Σ .

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 5 στιχ. 15 γρ. κλύση, στιχ. 26 γρ. κηδόμενοι.
 σελ. 7 στ. 21 γρ. ἐνανθρωπήσαντος. σ. 8 στ. 2 γρ. (Εβρ.
 ΙΑ'. 1), ζ. 7 γρ. ἀδυνατήσῃ, στ. 28 γρ. θεανθρώπου, ζ. 54
 γρ. εἰλικρινούς. σ. 9 ζ. 7 γ. στενοχωρία, ζ. 8 γ. τοῦ κατ-
 εργαζομένου, ζ. 16. γ. ζοφοῦται, ζ. 18 γ. ἀπηλλοτριωμέ-
 νοι. σ. 10 ζ. 10 γ. ἐποδουλοῦται, ζ. 15 γ. περιφρονητικῶς,
 ζ. 19 γ. συλαγωγῶν, ζ. 26 γ. ὑπὲρ αὐτῶν. σ. 12 ζ. 12 γ.
 καταδυναστευομένων, ζ. 18 γ. χαμόγεια. σ. 15 ζ. 7 γ.
 ἀκοῆς, ζ. 16 γ. ἐνανθρωπήσεως, ζ. 18 γ. ἐξηγγένισε, ζ.
 19 γ. ὀδονωμένης, ζ. 25 γ. μυσαρᾶν. σ. 15 ζ. 10 γ.
 ζωηρότους, ζ. 19. γ. οἰκτίριμος, ζ. 26 γ. ἐρυθρόν. σ.
 16 ζ. 55 γ. (Κορ. Α'. 15, 1—6) σ. 17 ζ. 19 γ. παρήγ-
 γειλεν. σ. 18 ζ. 6 γ. 14—15, ζ. 14 γ. ἀξιωθῶμεν. σ.
 19 ζ. 5 γ. παιδαγωγούμενα. σ. 21 ζ. 55 γ. ἐκ. σ. 22
 ζ. 17 γ. δεισιδαιμονίας σ. 25 ζ. 2 γ. χρηστότητος,
 ζ. 14 γ. δμιλιῶν, ζ. 54 γ. ὠφελούσιν ζ. 56 γ. ἐψάλλετο.
 σ. 25 ζ. 11 γ. Κυριακοδρομίου, ζ. 17 γρ. ΙΑ'. 28 ζ.
 19 γ. Καισαρεία ζ. 24 γ. ὄρισμένη. σ. 28 ζ. 19 γρ.
 ὠφέλιμον ζ. 29 γ. διαμερτυρόμενοι σ. 51 ζ. 21 γ. ἐποι-
 κοδόμησιν ζ. 26 γ. ἠιζήδον. σ. 51 ζ. 55 γ. ὁπωσδήποτε.

*Ἡ συνδρομὴ τοῦ βιβλίου ἂν καὶ ὤρισθη εἰς 1)4
τοῦ ἀργυρ. μετξητιᾶ πρὸς εὐκολίαν ἀπάντων, ἐλα-
φίνεται μ' ὅλα ταῦτα εἰς τὴν ἀγαθὴν τοῦ λαμβά-
νοντος προαίρεσιν.*

*Εὐρίσκεται ἐν Σμύρῃ παρὰ τῷ Κυρίῳ Λεωνίδα
Παπαδοπούλῳ εἰς Τσάγκλι-τσαρσί, ὡς καὶ παρὰ
τῷ κ. Φ. Σαρίκα. — Ἐν Μιτυλήνῃ παρὰ τοῖς κκ.
Γ. Πιτῆ καὶ Β. Δουκάκη. — Ἐν Κων)πόλει παρὰ
τῷ κ. Κορτζῆ καὶ Μ. Παχαράκη.*